

VPLIV FILOZOFSE MISLI SKOZI ZGODOVINO NA DRUŽBENO KONSTRUKCIJO SMRTI

THE INFLUENCE OF PHILOSOPHY ON THE SOCIAL CONSTRUCTION OF DEATH
THROUGH HISTORY

Klelija Štrancar

KLJUČNE BESEDE: smrt; filozofija smrti; umiranje

KEY WORDS: death; the philosophy of death; dying

Izvleček – Misel na smrt je bila v zadnjih desetletjih v zahodni civilizaciji precej potlačena. Smrt kot nekaj groznega in nesmiselnega se je umaknila iz javnega življenja v zasebno sfero. Toda temu ni bilo vedno tako. O smrti se je razmišljalo in o njej govorilo, ker je bila sprejeta kot del vsakdanjega življenja. Zato se sprašujemo, ali ni bežanje sodobnega človeka pred smrtjo bežanje pred resničnostjo življenja. In ali spričo smrti ne postane tudi življenje absurdno, nesmiselno in brez vrednosti? V bistvu gre za temeljno vprašanje naše eksistence, našega bivanja in od odgovora nanj je odvisna potrditev ali zavrnitev smisla našega obstoja. Ali z drugimi besedami, kaj nam iz perspektive umiranja in smrti pomeni naše življenje in kaj življenje drugih?

Človeka gradi spomin, spomin je zgodovina. Če hočemo razumeti našo sedanost, jo moramo graditi na spominu – zgodovini. Če se ne oziramo v zgodovino, nismo oropani le preteklosti, temveč tudi sedanjosti in prihodnosti. Zdravstveni delavci potrebujemo temeljito poglobljanje glede vprašanja umiranja in smrti. Od tega je v veliki meri odvisna naša usmerjenost delovanja v odnosu do sočloveka. S poglobljanjem vprašanja o umiranju in smrti se večja naša odgovornost in senziбилnost na področju skrbi za umirajočega človeka.

Uvod

Človek se kot edino izkustveno bitje sprašuje, kaj je smisel njegovega življenja. In če hoče ali ne, se poleg tega vprašanja nujno pojavi tudi vprašanje smisla smrti, kajti: »Vpričo smrti postane uganka človeškega bivanja največja. Človeka mučijo ne le bolečine in napredujoči razkroj telesnih sil, ampak tudi, in to še bolj, strah pred ugasnitvijo za vselej« (CS 18).

Dejstvo je, da je človek v bolezni in umiranju poseben občutljiv. Bolezen ga ne načinja samo telesno, temveč še bolj duševno in duhovno. Zato potrebuje dobre spremljevalce, dobro skrb in oskrbo. Skrb je tisti dejavnik, ki predstavlja sistem vrednot, humanost, človečnost, medtem ko je oskrba ožji pojem na področju skrbi in se nanaša na zadovoljevanje telesnih

Abstract – Thinking about death was rather suppressed in the last decades in the Western civilization. Death retreated from public space to the private one as something horrible and meaningless. But it was not always like that. Death was a part of everyday life, so people talked and thought about it. Therefore we are wondering whether contemporary people's running away from death is not actually fleeing the reality of life itself? And does not life itself become absurd, senseless and worthless in the light of death? In fact we are talking about the essential question in our lives, and the confirmation or the rejection of the meaning of our existence depends on it. In other words, what should our life and lives of other people mean from the perspective of death and dying?

Human beings are being built by memories. Memories are history. If we want to understand our present, we have to build it on our memories – history. If we do not care about history, we are not only deprived of past, but also of present and future.

Health workers need a radical revision of the issue of death and dying. Orientation of our action regarding other people depends a great deal on this issue. In this way also our responsibility and sensibility in the field of caring, which is the essence of care for a dying person.

potreb (Klemenc, 2003). Medicina kot etična disciplina in etika kot njen temeljni element bi morala to skrb temeljiteje ozaveščati. Če koncept skrbi in oskrbe prenesemo na področje umiranja, bomo ugotovili, da umirajoči oskrbovanci v institucionalnem okolju pogosto umirajo sami in zapuščeni.

Članek sloni na dveh poudarkih. Prvi je prikaz filozofskega razmišljanja o smrti in njenega vpliva na družbeno konstrukcijo umiranja in smrti. Filozofska misel nas bo vodila od antičnih filozofov pa do današnje družbe. Ta misel se neprestano vrti okrog osišča vprašanj: kdo sem, kaj je smisel življenja, kam sem namenjen, problem svobode, skupnosti, sočloveka.

Drugi namen pa je usmeriti pozornost na skrb za umirajoče v zdravstvenih institucijah. Najprej kot človeka, potem pa kot zdravstvenega delavca članek iz-

ziva z vprašanjem: »Kakšen je moj odnos in moje razmišljanje glede umiranja in smrti?« Filozofije, svetovni nazori in religije se že od nekdaj ukvarjajo s to tematiko, kar pomeni, da dajejo vprašanju smrti pomembno mesto.

Pregled zgodovine filozofije smrti smo razdelili v tri obdobja:

- Antika, kjer prevladuje grška filozofija in ki je podlaga današnji zahodni kulturi.
- Srednji vek, v katerem prevladuje krščanska miselnost.
- Novi vek, kjer prevladuje moderna filozofija, za katero je značilen prelom s srednjim vekom. To značilnost označujeta zlasti empirija in kritičnost.

Kratek pregled zgodovine filozofske misli o smrti

V antični tradiciji se je filozofija ukvarjala predvsem s problemom smrti. Ta problem je obsegal njeno razumevanje, sprejetje in pripravo na njen neizbežen prihod. V nasprotju s tem, pa sodobne filozofske diskusije smrt le redko obravnavajo. Za večino ostaja na robu pozornosti in še ta sovпада v kontekst bioetike,¹ kjer je postala tehnična definicija smrti (možganska smrt) ena izmed pomembnejših pravnih in etičnih diskusij.

Dejstvo, da ima filozofija eksistencialno opraviti s smrtjo, moramo razumeti že v samem temelju filozofije, katere namen je ukvarjanje z vprašanjem, kaj je s smislom človekove eksistence (Tavzes, 2002).

Kljub dejstvu, da človek živi le omejeno obdobje, igra smrt v tem življenju osrednjo vlogo. Pri tem pa se pojavi vprašanje, kako razumeti odnos med človekovo smrtjo in življenjem. Ali smrt predstavlja smisel ali destrukcijo smisla? Je efekt smrti narediti iz življenja le zgodbo brez smisla ali pa bi lahko absurdnost življenja ob smrti našla smisel? (Malphas, 1998).

Filozofija smrti v antiki

Filozofija se je v stari Grčiji že zgodaj soočila s smrtjo in sprejela dejstvo končnosti človekovega življenja. Pri predsokratikih je npr. *Demokrit* (ok. 460–370 pr. n. š.) zanikal kakršno koli posmrtno življenje. V tem primeru gre le za nesmrtnost materije v večnem spajanju in razkrajanju nenastalih in neminljivih atomov. Tudi duša in bogovi so sestavljeni iz atomov, le da so ti posebne, ognjene narave. Tako kot vse stvari,

so minljivi tudi bogovi. S smrtjo telesa umre tudi duša (Krušič, 1984).

Sokrat (469–399 pr. n. š.) se je soočil s smrtjo brez strahu, lahko bi rekli da kar s prezirom. Njegovo pojmovanje smrti je lepo prikazano v Platonovem delu *Faidon*. Tu je opisan Sokratov predsmrtni dialog, kjer navaja argumente za nesmrtnost duše. Sokratu je pomenilo telo ječo in odvečni privesek nesmrtno božanske duše (Platon, 1988).

Platon (ok. 427–347 pr. n. št.) pa je antropološko gledanje svojega učitelja Sokrata poglobil do metafizike (izraz za filozofska razglabljanja o biti in dejanskosti, o temelju in naravi vsega obstoječega) (Sruk, 1995) in trdil, da je človeška duša neumrljiva. Človek doseže resnico, ko se duša osvobodi telesa, kar pomeni, da je telo ječa za dušo.

Za Aristotela (384–322 pr. n. št.), ki je eden najslavnejših grških filozofov, pa je nesmrtni samo umni del duše, medtem ko vegetativni in senzibilni del propadeta s telesom.

Stoiška filozofija (Sruk, 1995) pa je poudarjala neprestano pripravljenost na smrt. Nauk stoikov (pomembni filozofi tega obdobja so bili Seneka, Epiktet, Mark Avrelj idr.) je učil ravnodušnost in osvobajanje strahu pred smrtjo. *Seneka* je zagovarjal aktiven odnos do smrti v tem smislu, da naj bi stalna misel na smrt premagala tesnobo spričo nje, kajti tisto, kar nam je najbližje, postane tudi domače. Ti filozofi so priznavali smrt enako kot življenje. Njihova filozofija je temeljila na ravnodušnem odnosu do dogodkov in usod. Tega so prenesli celo na lastna telesa, na katera so gledali kot na predmete.

To misel je nadaljevala in obširneje razvijala epikurejska filozofija (Sruk, 1995). Ime nosi po ustanovitelju Epikuru (341–270 pr. n. š.). Epikurejska filozofija uči, da bi se strahu pred smrtjo, bogovi in bolečino izognili tako, da bi živeli zase, iskali tolažbo v prijateljstvu in si poiskali »užitke« (Cantarella, 1964). Ti užitki pa ne pomenijo zadovoljevanje neurejenih nagonov, pač pa zavestno in zmerno uživanje tega, kar ponuja narava. Smrt pa postaja nekaj naravnega, delček univerzuma.

Srednji vek

V srednjem veku je prevladovala sholastična filozofija. Gre za metodo filozofskega in teološkega študija, katerega namen je bil boljše razumevanje krščanskega nauka s pomočjo definicij in sistematičnih do-

¹ Bioetika je skovanka iz besed *bios* (življenje) in *etika* (nравoslovje). Prevajamo jo lahko kot etiko življenja. Nekateri vidijo v bioetiki predvsem trud naravoslovnih znanosti, da bi lahko služile izboljšanju kakovosti življenja. Drugi govorijo o novi disciplini, katere naloga je izdelati metodologijo, ki bi usmerjala zdravnike in znanstvenike pri izbiri dobrih odločitev s sociološkega, psihološkega in zgodovinskega vidika. Spet tretji trdijo, da bioetiko zanimajo le etična vprašanja v zvezi z rojstvom, življenjem in smrtjo. Ta vprašanja se postavljajo zaradi novih odkritij in možnosti raziskovanja na področju biologije in medicine. Na kratko lahko zaključimo, da predstavlja bioetika vse tiste človekove posege v življenje, ki mu jih omogoča znanost in mu dajejo nesluteno oblast in možnost manipulacije v vseh obdobjih življenja (Tettamanzi, 2002).

kazov. Pri tem so igrali odločilno vlogo spisi Aristotela in Avgušтина. Med najpomembnejše sholastike štejemo Tomaža Akvinskega. Z njegovo pomočjo je postalo Aristotelovo delo sprejemljivo za krščansko zahodno Evropo. Na osnovi Aristotelovih del je Akvinski razvijal svojo lastno metafiziko, nauk o človeški duši in moralno filozofijo (Judge, 1993). Poudarjal je, da je vir vsega človekovega spoznanja v njegovih čutih. O filozofiji pravi, da temelji na podatkih, ki so dostopni vsem ljudem, medtem ko teologija temelji na razodetju in logični izpeljavi tega razodetja (Clouse, 1992).

Ker nas zanima pojmovanje smrti, moramo razumeti, da je v tem obdobju prevladovalo krščansko pojmovanje. Smrt je ločitev duše od telesa. Človeško telo je minljivo (trohljivo), medtem ko gre njegova duša nasproti srečanju z Bogom. Ta duša pa ostane v čakanju na to, da bo spet zedinjena s svojim poveljanim telesom (KKC 997).

Obdobje renesanse od 14. do 16. stoletja je napovedalo novega duha skeptičnega raziskovanja in konec srednjeveškega obdobja. Te spremembe so se izražale tudi na področju razumevanja in občutja smrti. Michel de Montaigne (francoski pisatelj in mislec, znan po kritičnem odnosu do srednjeveške kulture) je zaključil razvoj, ki so ga začeli humanisti in tisti, ki so razmišljali o občutju smrti. S tem, ko je skušal smrti kljubovati, je izpeljal misel, da je dober izid življenja (podobno kot pri Sokratu) v srečnem življenju, ki je izpolnitev dolžnosti do ljudi in po Sokratu tudi do bogov. Ker pa se človeško življenje kaže v svoji nezanesljivosti in stalni ogroženosti s strani smrti, moramo nanjo nenehno misliti in jo ob vsakem dogodku imeti pred očmi. Ljudje bi se morali zavedati lastne popolne končnosti. Tu je tudi izvor kasnejše temeljne misli, ki je vodila filozofijo eksistence (Krušič, 1977).

Če sledimo epikurejski filozofiji od antike in po njej klasičnim moralistom, ki so se začeli z Montaignom in dalje prek enciklopedistov (skupina naprednih francoskih mislecev, razsvetljencev, ki jih je družilo skupno delo pri *Enciklopediji*) (Sruk, 1995), vse do Andreasa Feuerbacha ugotovimo, da so razumevanje smrti naslanjali samo na razum. Njihov skupni zaključek je, da smrt ne obstaja. Tako na primer Feuerbach pravi, da je smrt utvara, ki obstaja samo takrat, ko ne obstaja in da je smrt »smrt smrti« (Morin, 1981). Tudi po nemškem filozofu Immanuelu Kantu smrt ne obstaja, temveč je samo predmet našega razmišljanja in prikazovanja. V novem veku se to razumevanje nadaljuje in pogloblja.

Filozofija smrti v novem veku

Novi vek se je začel s filozofijo konec 16. stoletja. Za njenega najpomembnejšega začetnika velja René Descartes. Medtem, ko je bil v starem in srednjem ve-

ku poudarek na občosti in splošnosti ter idealu harmonične celote, je novi vek poudarjal posebnost (jaz, moje). Pojavila se je narodna zavest, ki je načela problem nacionalnega vprašanja. Poudarek je bil na človeku kot posamezniku in ne na človeku kot delu skupnosti. V miselnosti je novi vek pomenil vedno večjo osamosvojitvev in naslonitev na samega sebe, kar se je izražalo v odklanjanju avtoritet. Posledici sta bila individualizem in liberalizem.

Kakor je bila narava glavni predmet filozofskega razglabljanja v antični dobi, Bog v srednjem veku, tako je postal v novi dobi človek s svojo problematiko tisti, okrog katerega so se razvnela filozofska razmišljanja. Z novim vekom je nastopil antropocentričen, kjer je bil v središču raziskovanja človek. Antropocentričen je dosegel višek v eksistencializmu. Intelektualna moč filozofov, nova odkritja, razvoj tehnike in razcvet znanosti ter boj za svobodo niso puščali prostora za filozofska razmišljanja o smrti.

Za obdobje razsvetljenstva, ki ga zaznamujeta racionalizem (pomembnejši filozofi tega obdobja so bili René Descartes, Francis Bacon, Barnuch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz in drugi) in empirizem (pomembni predstavniki Thomas Hobbes, John Locke in drugi) je značilna distanca do tradicije in avtoritet, zlasti pa je visoko vrednotena svoboda. Vera v človekov razum je dosegla svoj višek, saj po njihovem nauku ni bilo nobenega področja več, ki bi bilo nedosegljivo razumskemu raziskovanju. Leibnizovo stališče glede smrti je v prepričanju, da nobeno živo bitje ne umre popolnoma, temveč da gre za neskončno preoblikovanje. Podobno zasnovo večnega vračanja, kjer ni prave smrti, srečamo tudi pri Friedrichu Nietzscheju. Pri njem gre za večno vračanje istega, ki ima funkcijo nesmrtnosti, kjer se nenehno obnavlja tostrani svet in z njim ljudje s svojimi bolečinami, veseljem, trpljenjem... Zanimivo je tudi stališče Thomasa Hobbesa, ko pravi, da si vsak organizem prizadeva za to, da si ohrani življenje in da se izogne smrti. To ga pripelje v egoizem, saj nad človekom ni nobenega nadrejenega merila, ki bi ga upošteval (Krušič, 1977).

Vodilno vlogo v filozofiji je za nekaj časa prevzela nemška filozofija, imenovana nemški idealizem. Njeni vodilni filozofi so bili Immanuel Kant, Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Schleiermacher, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling in Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Kant je zagovarjal trditev, da je zunanji svet tak, kakršen je, to je s čuti doživljen in predstavljen človekov proizvod, medtem ko je iz Heglove perspektive ta svet ustvarjen za človeka. Po Heglu se narava vključuje v zgodovino. Napredek človeštva bo osmislil nastanek vesolja. V tem napredovanju bo smrt dobila veličasten pomen, kar pomeni, da smrt ne bo več »nič«, kot so govorili antični filozofi, temveč se bo pokazala kot nekaj, kar ima racionalno, biološko, družbeno in duhovno funkcijo. Za Hegla pomeni smrt žrtvovanje posameznika vrsti in nadaljevanju duha. Smrt

je zanj nujna faza pri prehodu individualnosti v vse-splošnost (Sorč, 1997).

Biologija je na eni strani odkrila, da predstavlja smrt posameznika zakon življenja vrste, na drugi strani pa so humanistične vede omogočile pogled na napredek družbe in družbeni red kot na etape v procesu razvoja civilizacije. Tako bo tudi smrt postala sestavni del filozofije narave in človeškega rodu. Smrt je postala tisto, brez katere ne bi bil mogoč obstoj sveta in človeštva (Morin, 1981).

Smrt sedaj predstavlja poraz nečesa posamičnega in zmago nečesa splošnega. V odnosu do posameznika kot biološkega bitja, pa splošno, po Heglu ni nedoločeno veselstvo, temveč močnejša oblika tistega, kar živi in to je vrsta.

Karl Marx je to idejo razvil in zagovarjal mnenje, da se smrt kaže kot kruta zmaga vrste nad posameznikom, kajti posameznik je samo determinirano generično bitje in kot tak je smrten. Smrt namreč zadene vse ljudi ter jih skrči nazaj na vrsto. S smrtjo ugasne individualnost, človek v njej izgubi svojo posebnost (Morin, 1981).

Ko vstopamo v 19. stoletje, v moderni svet, nas filozofsko-zgodovinska misel pogosto spremlja v našo sedanjost. Pomembni misleci, ki so zaznamovali to obdobje, so Arthur Schopenhauer, Auguste Comte, Ludwig Andreas Feuerbach, Søren Kierkegaard, Karl Marx, Friedrich Engels, Friedrich Nietzsche in drugi. Feuerbachova filozofija, kot prva dosledna ateistična filozofija, pravi o smrti, da je avtodestrukcija življenja in jo loči od načina propadanja tistih oblik življenja, ki nimajo zavesti. Zato pa nesmrtnost označi kot rezultat želje po popolnosti ter priznava kulturno – družbeni pomen nesmrtnosti. Nesmrtnost razlaga kot trajen spomin v naslednjih generacijah. Kultura ima moč v tem, da ukinja meje prostora in časa (Morin, 1981).

Od druge polovice 19. stol. dalje se kriza glede razumevanja smrti nadaljuje. Smrt predstavlja grozo, ki se v atmosferi trepeta, nevroze in nihilizma spremeni v resnično krizo individualnosti in krizo smrti (Morin, 1981). Ta kriza je istočasno kriza buržoazije in kriza preobrazbe človekovega položaja v svetu. Izraža se v književnosti in filozofiji, ki sta odraz dejanskega družbenega življenja in sta nekakšen barometer družbenega dogajanja. O tem pišejo pesniki, kot so npr. Friedrich Hölderlin, Victor Hugo in drugi romantiki.

S koncem romantike po porazu revolucije leta 1848 se pojavita dve značilnosti družbenega dogajanja. Prva je ta, da je prizadevanje za novi svet, ki je postal socialistični, dobivalo organizirano obliko v delavskem gibanju. Na drugi strani pa se pojavi odpor proti sedanjosti in razočaranje, ki sta posameznika pehala

v vse večjo samoto. Vendar se oba pola ponovno združita pod vtisom velikih tokov kolektivnega upanja, pod vtisom socializma 20. stoletja, oktobrske revolucije. Nova delitev sveta in nacionalizmi porinejo svet v prvo svetovno vojno. Gospodarska kriza leta 1929 se kaže kot strukturna kriza kapitalizma, ki se rešuje tako, da usmeri svojo proizvodnjo v vojno industrijo. Kapitalizem se brani na eni strani pred komunizmom, na drugi strani pred gospodarsko krizo, kar privede do fašističnih režimov ter druge svetovne vojne.

Individualnost se kaže v literaturi na dva načina: z odklikom od sodelovanja (Franz Kafka, Albert Camus), na drugi pa kot družbeno angažirana literatura (Erich Maria Remarque, Romain Rolland, Georges Duhamel idr.). Zadnje pribežališče, to je intelektualno sodelovanje, filozofska aktivnost, se izmika pred to individualnostjo. Tu se pokaže nemoč filozofije v reševanju problemov krize individualnosti, ker ne more dati odgovorov na strah, nemoč in stiske posameznikov (Morin, 1981). Tudi Heglova ideja vsesplošnosti tega problema ni mogla rešiti².

V eksistencializmu in njegovem razumevanju človeka dobi pojem smrti novo razlago, je kot izguba človekove osebnosti in individualnosti. Zato slonita resnično spoštovanje človeka in prava cena njegovega življenja na priznanju njegove končnosti in enkratnosti in ne v iskanju nesmrtnosti v idejah, religiji ali kozmologiji. Ker človek živi s smrtjo, je njeno izkustvo odkrivanje realnosti. Človekovo bistvo je torej njegova eksistenca, ki vsebuje zavedanje smrti. Zato eksistencialisti pišejo o krivdi, odtujitvi, obupu in smrti, saj so se dobro zavedali njenih tragičnih prvin in so se nanje osredili. Te globoke eksistencialne občutke Søren Kierkegaard, 'oče eksistencializma', v svojem delu *Bolezen za smrt* takole izraža: »Ko je največja nevarnost smrt, upamo na življenje; a ko spoznaš še strašnejšo nevarnost, upaš na smrt. In ko je nevarnost tako velika, da je smrt postala upanje, je obup sesut up, da sploh moreš umreti. V tem zadnjem pomenu je torej obup bolezen za smrt: ta mučni paradoks, ta bolezen jaza, ko večno umiraš in vendar ne umreš, umiraš smrt. Umreti namreč pomeni, da je vsega konec, umirati smrt pa pomeni živeti, doživljati umiranje; in da moreš v takšnem stanju živeti en sam trenutek, pomeni, da moraš v njem večno živeti« (Kierkegaard, 1987).

Smrt kaže, da ima človeško življenje konec in tako sprejemamo smrt v življenje. Toda doživimo jo le, ko umira nekdo, ki nam je blizu. Smrt je za Kierkegaarda situacija odločitve, ki jo mora človek sam prestatiti. »Tako kot Heidegger, govori tudi Jaspers o tesnobi. Tesnoba pred smrtjo je tesnoba pred ničem, je tesnoba pred tem, kar pride za njo. Tesnoba je pravzaprav troj-

² Mogli bi reči Heglov *lógos*. *Lógos* izvira iz grške filozofije in pomeni *govor*, *(s)misel*, *nauk*. V pojmu *logos* je izražen grški smisel za racionalizem, t.j. nasproti pojmu *mita*. V stoični filozofiji je *logos* splošna smiselnost, ki prežema vse; svet in narava sta v bistvu harmonija in priroda je tako lahko človekov etični ideal (Struk, 1995).

na: pred smrtjo kot ničem, pred umiranjem in pred koncem.« (Perčič, 1976). Heideggerju pomeni soočenje s smrtjo osmišljanje konkretne biti, zato je treba svojo bit spoštovati in jo čimbolj živeti. V soočenju s smrtjo lahko pride do etične odločitve. Ker nas smrt drugega opozarja na našo lastno smrt, postajamo vodniki svojega življenja.

Eksistencialna filozofija smrti postane radikalnejša z Jeanom Paulom Sartrom, ki razvija misel v smeri nesmisla življenja. Dejstvo, da moramo umreti, potrjuje ta nesmisel, saj naši problemi ostanejo nerešeni in zato ostaja tudi pomen le-teh nedoločen. Tako kot je nesmiselno, da smo se rodili, tako je nesmiselna tudi naša smrt. Ta nesmisel je nenehno odtujevanje naše možnostne biti, saj ta možnost ni v naši posesti, marveč v posesti nekoga drugega (Trstenjak, 1993).

Gabriel Marcel zagovarja krščansko stališče znotraj filozofije eksistence. Ti dve naravnosti sooča v svojem delu *Biti in imeti*. Imeti predstavi kot popredmetujočo držo do sveta, sočloveka in do samega sebe. Biti pa kot sodelovanje v biti, ki se uresničuje v ljubezni, preko katere se odpira drugemu, ter prek tega usmerja k Bogu kot absolutnemu Ti. Tako ob vprašanju smrti ne trči življenje ob smrt, temveč ljubezen ob smrt. Njegov pristop k problemu smrti je pravzaprav problem smrti ob ljubezni, ko smo usmerjeni k sočloveku, kajti le z njim in po njem lahko dosežemo srečo. Tako pride mo do problema smrti, ki je v intersubjektivnosti. Pravzaprav je Marcel ob smrti skušal 'premagovati obup', saj ga je nenadna smrt ljubljene bitja hudo prizadela, zato pravi, da smrt ne more biti zadnja beseda o človeku. Za življene preminulih dragih oseb nam zlasti jamči naša zvestoba (Janžekovič, 1977).

V Evropi je fenomen smrti ovit v nekakšen oblak strahu. Zdi se, da je strah pred smrtjo vcepljen vsakomur že z rojstvom. Pred njim niso bili obvarovani niti filozofi: Descartes, Pascal, Montaigne, Comte, Schopenhauer in drugi. Bojazen in tesnoba sta obliki čustvene prizadetosti, skrajni obliki pa sta strah in groza. Vsakodnevna praksa zdravstvenih delavcev odkriva med bolniki mnoge, ki so se znašli v eksistencialnem vakumu, ko se soočajo v svojih razmišljanjih s predstavo smrti.

Zgodovina filozofije nas torej uči, kako se je razmišljajoči človek srečeval s smrtjo, kako jo je obravnaval in kakšne posledice je imela za njegovo življenje.

Sklepne misli

Razlike med antično, srednjeveško in novoveško filozofijo smrti so uporabne v tem smislu, da odpirajo razmišljanje o spremenljivih družbenih konstrukcijah smrti in umiranja.

V antiki se nam odpirata dve temeljni smeri filozofskega razmišljanja glede smrti. Prvi bi lahko rekli

idealistična ali platonistična smer, kjer se smrt nanaša samo na telo. Duša pa je, nasprotno, nesmrtna, ker vsebuje resnice (ideje), resnica pa je večna in nespremenljiva in ta je dosežena, ko se duša osvobodi telesa. Nasproti temu pa je vse, kar je vidnega, svetnega in telesnega, manj vredno, oziroma je pojmovano za nižjo stopnjo bivanja.

Druga smer je materialistična (heraklitska, epikurejsko-demokritska), kjer pomeni smrt konec nekega organizma. Ti dve smeri sta bistveno vplivali na družbeno konstrukcijo smrti vse do današnjega časa.

Ker svoje lastne smrti ne moremo doživeti in jo opisati, sta bolezen in umiranje tisto, kar nas spominja na konec, na smrt. Od našega doživetja in dajanja pomenov vprašanju človekove eksistence ni odvisno le spoštovanje lastnega življenja, temveč tudi odgovornost in spoštovanje življenja drugega. Zaposleni v zdravstvenih institucijah smo odgovorni za počutje vseh, ki so del naše skrbi in oskrbe. Toliko bolj pa smo odgovorni za tiste, ki jim zdravstvo ne more ponuditi zdravljenja v kurativnem smislu, temveč samo lajšanje bolečin in spremljanje pri umiranju.

Čeprav smo zdravstveni delavci različnih filozofskih usmeritev in različnih vrednostnih sistemov, nas vse družijo ista strokovna etika, kar pomeni spoštovanje človekovega življenja in skrb do njegovega sklepa – smrti.

Literatura

1. Cantarella R. Grška književnost. Trst: Tiskarna Kuhar, 1964: 421.
2. Clouse GR, Akvinski T. V: Dowley T (ur.). Zgodovina krščanstva. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992: 292.
3. Janžekovič J. Misleci. Celje: Mohorjeva družba, 1977: 119.
4. Judge H (ur.). Oxfordova enciklopedija 1. knjiga: Od pradavnine do 19. stoletja. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1993.
5. Kierkegaard S. Bolezen za smrt. Celje: Mohorjeva družba, 1987: 57.
6. Klemenc D. Skrb v zdravstveni negi ali zdravstvena nega v (oskrbi). Obzor Zdr N 2003; 37: 99–106.
7. Koncilski odloki: konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatičanskega cerkvenega zbora (1962–1965). Ljubljana: Družina, 1995.
8. Krušič M (ur.). Leksikon. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984: 179.
9. Krušič M (ur.). Zgodovina 1. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977: 300–1.
10. Malphas J, Solomon RC. Death and Philosophy. London and New York: Routledge, 1998.
11. Milčinski M. Kitajska in Japonska med religijo in filozofijo. Ljubljana: Trias WTC, 1995.
12. Morin E. Čovjek i smrt. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1981: 308.
13. Perčič T. Odsevi. Dialogi, 1976; XII: 7–8.
14. Platon. Poslednji dnevi Sokrata. Ljubljana: Slovenska matica, 1988.
15. Sorč C. Eshatologija. Ljubljana: Družina, 1997.
16. Srak V. Filozofija. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995: 99–315.
17. Tavzes M (ur.). Veliki slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002: 261.
18. Tettamanzi D. Dizionario di bioetica. Casale Monferrato: Piemme, 2002.
19. Trstenjak A. Umrješ da živiš. Celje: Mohorjeva družba, 1993.